1978
ژىل
ئاپرېل
№7 (33)
باھاسى
2 تىيىن

ياشىسۇن ئازاتلىق، دوستلۇق ۋەتىنى
ــ تەڭلىككە يول ئاچقان سوۋېت ئېلى!

بىزنىڭ ۋەتەن

چەت ئەللەردىكى ۋەتەنداشلار بىلەن
مەدەنىي ئالاقە باغلاش سوۋېت
«ۋەتەن» جەمىيىتى قازاق
شۆبىسىنىڭ گېزىتى.

جانجان دىياردا

كوكچېتاۋ شەھىرىنىڭ ھەر قەيېرىدە ئاسمان پەلەك ژۇك كوتىرىش كرانلىرى كوپلەپ كوزگە چېلىقىدۇ. كىروۋ كوچىسىدا سېلىنىۋاتقان ھاشامەتلىك ئىمارەت، چوقان ۋەلىخانوۋ نامىدىكى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ بىناسى. مۇندا ئىككى مىڭ تالىپ تەلىم ئېلىشى كېرەك. ئۇنىڭدىن تاشقىرى كوزگە كورۇنەرلىك سودا مەركىزى ــ ئۇنىۋېرماگ، توققۇز قەۋەتلىك مېھمانخانا ۋە باشقا كوركەم ئىمارەتلەر موجۇت. يېقىن كەلگۈسىدە كوكچېتاۋ قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ چوڭ شەھەرلىرىنىڭ بىرىگە ئايلانغۇسى.

تەملىك چۈژۈق

ئاۋسىيېك ئەدىلبېكوۋ چۈژۈق تەييارلاشقا ئىنتايىن ماھىر. ئۇ ئالمۇتا ئوبلۇسىغا تەۋە خەشكىلەڭ رايونلۇق ئىستىماللار جەمىيىتىنىڭ ئىشلەپ چىقىرىش كارخانىسىدا كوپ يىلدىن بىرى ئەمگەك قىلىپ كەلمەكتە.

ئۇ ئوزىنىڭ شاگىرت ئاشپەزلىرى بىلەن بىرلىكتە چۈژۈقنىڭ ئون بەش خىلىنى، شۇنىڭدەك قالا باشقىمۇ ھەر خىل مىللىي تائاملارنى تەييارلايدۇ. مەزكۇر تام ــ تاتقۇلۇق تائاملار ئەڭ ئالدى بىلەن ژىراقتىكى چارۋىچىلارغا ئەۋەتىلىپ تۇرىلىدۇ.

ھاشامەتلىك ئويلەر

تالدىقورغان شەھىرىنىڭ لېنىن كوچىسىدا توققۇز قەۋەتلىك ئويلەر سېلىنىپ، پايدىلىنىشقا بېرىلدى. سۈپەتلىك لايىھە ئاساسىدا قۇرۇلغان بۇ بىنالاردىن سۇپرۇندە ــ نەختلەتنى پەسكە چۈشىرىدىغان مەخسۇس ئوتۇرغۇچلار بار. مەزكۇر ئىمارەتنىڭ 72 پەتىرى پەقەتلا سوۋېتلەر ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانلىرىغا، ئەمگەك قەھرىمانلىرىغا ۋە ئىشلەپ چىقىرىش ئىلغارلىرىغا بېرىلدى.

شەھەردە يېقىن ئارىدىكى ئۈچ ژىل ئىچىدە بۇ خىل يەنە ئون ئوي سېلىنىپ، پايدىلىنىشقا بېرىلىدۇ.

ئاۋتومات تېلېفون ستانسىيەسى

شەمەي ئوبلۇسىنىڭ چار رايونىدىكى «بېلتېرېك» قوي سوۋخوزى مەركىزىدە يېڭى ئاۋتوماتىك تېلېفون ستانسىيەسى پايدىلىنىشقا بېرىلدى.

قۇۋەتلىك يېڭى ئاپپاراتلار بىلەن تەمىنلەنگەن مەزكۇر ستانسىيە بىر ۋاقىتتا ئىككى يۈز نومېرنى بىر ــ بىرسى بىلەن ئۇلاپ بېرەلەيدۇ.

سەنئەتكار نېفتچى

ئۇزېن شەھىرىدىكى نېفت ــ گاز ئىشلەپ چىقىرىش باشقارمىسىنىڭ ئوپېراتورى ئىنژېنېر سەرسېنغالىيېۋ «ئانىنىڭ تەمى» ناملىق تۆرت سېرىيەلىك بەدىئىي فىلم چۈشۈرۈشتە ئىشتىراك قىلدى. ماڭغىشلاق نېفتچىسى ئۇشبۇ كىنو لېنتىسىدا باش روللارنىڭ بىرىنى ئوينىدى. موسكۋادىكى دولەت مەدەنىيەت ئىنستىتۇتىنىڭ تورتىنچى كۇرسىدا سىرتتىن ئوقۇيدىغان سەرسېنغالىيېۋ كىنوغا ئېلىنىشقا دەسلەپ ئىشتىراك قىلىپ تۇرغىنى يوق. ئۇ «قازاق فىلم» كىنوستۇدىيەسى تەرىپىدىن ئىشلەنگەن بىر قانچە كىنوفىلمگە قاتناشقان ئىدى.

گىلەمدىكى نەقىشلەر

قاراغاندا ئوبلۇسى، ئاقجار يېزىسىدىكى 66 ياشلىق گىلەمچى دىنا ئايىنابېكوۋا خەلق ماھىرلىرىنىڭ ئوبلۇسلۇق مۇسابىقىسىدە غالىپ چىقتى. دىنا گىلەم توقۇش سەنئىتى بىلەن خېلىدىن بېرى مەشغۇل بولۇپ كەلمەكتە. ئۇ ئوزىنىڭ ئالتە بالىسىنىڭ ھەممىسىگىلا گىلەم توقۇش سەنئىتىنى ئۇگەتتى. دىنانىڭ كوپلىگەن شاگىرتلىرى ماھىرلىق دەرىجىگە يېتىلدى. دىنا ئايىنابېكوۋا ــ ئەمگەكچىلەر بەدىئىي ئىجادى پۇتكۇل ئىتتىپاق فېستىۋالىنىڭ لائۇرىياتى.

«شالقىما» سەنئەتچىلەر ئۇمىگى

«شالقىما» ئاخشا ــ ئۇسسۇل سەنئەتچىلەر ئۇمىگى ئوزىنىڭ ئادەتتىكى كونسېرتىنى سايرام رايونى يېزا ئېگىلىك ئەمگەكچىلىرى ئارىسىدا باشلىغان ئىدى.

تاماشىبىنلەر، بولۇپمۇ، ئومەكنىڭ تونۇلغان سەنئەتچىلىرى ــ دومبىرىچى ئوراقباي ئىنتىقابىيېۋنىڭ ئىجراسىدا قۇرمانغازىنىڭ «كىسەن ئاشقان»، «بالبىراۋىن» ۋە باشقا كۈيلىرىگە، شەكەر كەرىموۋانىڭ، شۇنىڭدەك جۇمھۇرىيەتلىك سەنئەت مۇسابىقىسىنىڭ مۇكاپاتىغا سازاۋەر بولغان گۇلنار مۇخامەتوۋانىڭ ئىجراسىدىكى خەلق ناخشىلىرىغا، تۇرسۇنگۇل تۇرغانبېكوۋانىڭ ئىجراسىدا قازاق، ئوزبەك ۋە باشقا خەلقلەرنىڭ مىللىي ئۇسسۇللىرىغا ئىنتايىن مىننەتدار بولۇپ، سەممىي قارشى ئالدى.

ياۋايى ھايۋانلارنى ھىمايە قىلىش

قەيەردىن ئېغىپ كەلگىنىنى كىم بىلسۇن، كەڭ دالانىڭ ئەركىن ــ ئازادە ھايۋانلىرىدىن بولغان جايىق تەۋەسىدە، شۇنىڭدەك ئوردا ئەتراپىدا كېيىنكى 30 ژىل جەريانىدا پەيدا بولۇپ، قالدى. ھازىر ئۇلارنىڭ سانى تورت يۈزگە يەتتى. ئادەملەرگە بولغان مايىللىقى شۇنچىلىككى ماللارنىڭ ئىچىدە بىللە يېيىلىپ ژۇرىدۇ. ئىلىك بىلەن جەرەنمۇ بۇ يەرنى ئۇيدان ماكانلاپ ئالغان. جەرەننىڭ سانى يۈز مىڭدىن ئارتۇغراق

ئوبلۇستا تەبىئەتنى ھىمايە قىلىش جەمىيىتىنىڭ 615 ئىپتىدائى تەشكىلاتى شۇغۇللىنىدۇ. ئۇلارنىڭ تەركىۋىدە 89 مىڭغا يېقىن تەبىئەتنى ھىمايە قىلغۇچى دوستلىرى بار.

يېڭى قانۇن لايىھەسى

يېقىندا قازاقستان س س ر يېڭى كونستىتۇتسىيەسىنىڭ (ئاساسىي قانۇنىنىڭ) لايىھەسى مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنىپ، خەلق مۇھاكىمىسىگە تەۋسىيە قىلىندى. لايىھەنى كپ س س مەركىزىي كومىتېتى سەياسىي بيۇروسىنىڭ ئەزاسى، قازاقستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ بىرىنچى سېكرېتارى دىنمۇخامېد ئاخمېت ئوغلى قونايېۋ يولداش رەھبەرلىگىدىكى كونستىتۇتسىيە كومىسسىيەسى تەييارلاپ چىقتى.

كەڭ جامائەتچىلىك بۇ كۈنلەردە لايىھەنى مەتبۇئات سەھىپىلىرىدە، كوپ كىشىلىك ژىغىنلاردا قىزغىن مۇھاكىمە قىلىپ، بىر ئېغىزدىن قوللاپ ــ قۇۋۋەتلەپ ماقۇل كورۇش بىلەن بىللە ئۇنى تولۇقتۇرۇش ھەققىدە ئورۇنلۇق پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويماقتا.

قازاقستان سوۋېت سوتسىيالىستىك جۇمھۇرىيىتى ــ ئىشچى ــ دېخانلارنىڭ، زىيالىلارنىڭ، جۇملىدىن، بارلىق مىللەت ۋە خەلق ئەمگەكچىلىرىنىڭ ئەركىنلىكلىرىنى ۋە مەنپەئەتلىرىنى ئىپادىلەيدىغان سوتسىيالىستىك ئومۇمىي خەلق دولىتىدۇر. پۈتكۈل ھاكىمىيەتنى ئىدارە قىلىش ھوقۇقى خەلققە [illegible] تەكىتلەنگەن لايىھەدە.

سوۋېت قازاقستانى كاسپىدىن تا ئالتايغىچە، ئالاتاۋدىن تا غەربىي سىبىر تۈزلىگىگە قەدەر بېپايان مۇساپىنى ئىگەللەيدۇ. ئۇ، ئوكتەبر قۇياشى ئۇپەيلى تەرەققىي ئەتكەن سانائەتكە، يېزا ئېگىلىگە ۋە يۈكسەك مەدەنىيەتكە ئېرىشكەن، كەڭ ــ كۈشاد، پاراۋەنچىلىك ۋە بەخت ــ سائادەت ئولكىسىدۇر.

جۇمھۇرىيىتىمىزدە 19 ئوبلۇس، 80 دىن ئارتۇق شەھەر، ئىككى يۈزدەك شەھەر تىپىدىكى ئاھالە پۇنكتلىرى ۋە ئىككى يۈزدىن ئوشۇق مەمۇرىي رايونلار موجۇت.

لايىھەدە قازاقستان س س ر گراژدانلىرىنىڭ ئاساسىي ھوقۇقلىرى، ئەركىنلىكلىرى ۋە ۋەزىپىلىرى قەيت قىلىنغان. جۇمھۇرىيەت گراژدانلىرى، ئەمگەككە، دەم ئېلىشقا، تەن سالامەتلىگىنى ساقلاشقا، تۇرۇشلۇق ئوي بىلەن تەمىنلىنىشكە، بىلىم ئېلىشقا، مەدەنىيەت مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن پايدىلىنىشقا، دولەت ۋە جەمىيەت ئىشلىرىنى ئىدارە قىلىشقا، شۇنداقلا سوز ۋە مەتبۇئات ئەركىنلىگىگە، مەجلىس، مىتىنگلار ئوتكۈزۈشكە ھەقلىقتۇر. مەزكۇر ھوقۇقلار ۋە ئەركىنلىكلەر كەڭ ئىمكانىيەتلەر بىلەن كاپالەتلەندۇرۇلىدۇ.

ئاساسىي قانۇننىڭ لايىھەسى خەلق تەرىپىدىن مۇھاكىمە قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇنى قازاقستان س س ر ئالىي سوۋېتى قوبۇل قىلىدىغان بولىدۇ. بۇ قانۇن ئەلنىڭ بەخت ــ سائادىتى ئۇچۇن خەلقىنىڭ ئوزى ئىجات قىلغان قانۇن بولغۇسى.

ئېلېكترونىكا چارۋىچىلار خىزمىتىدە

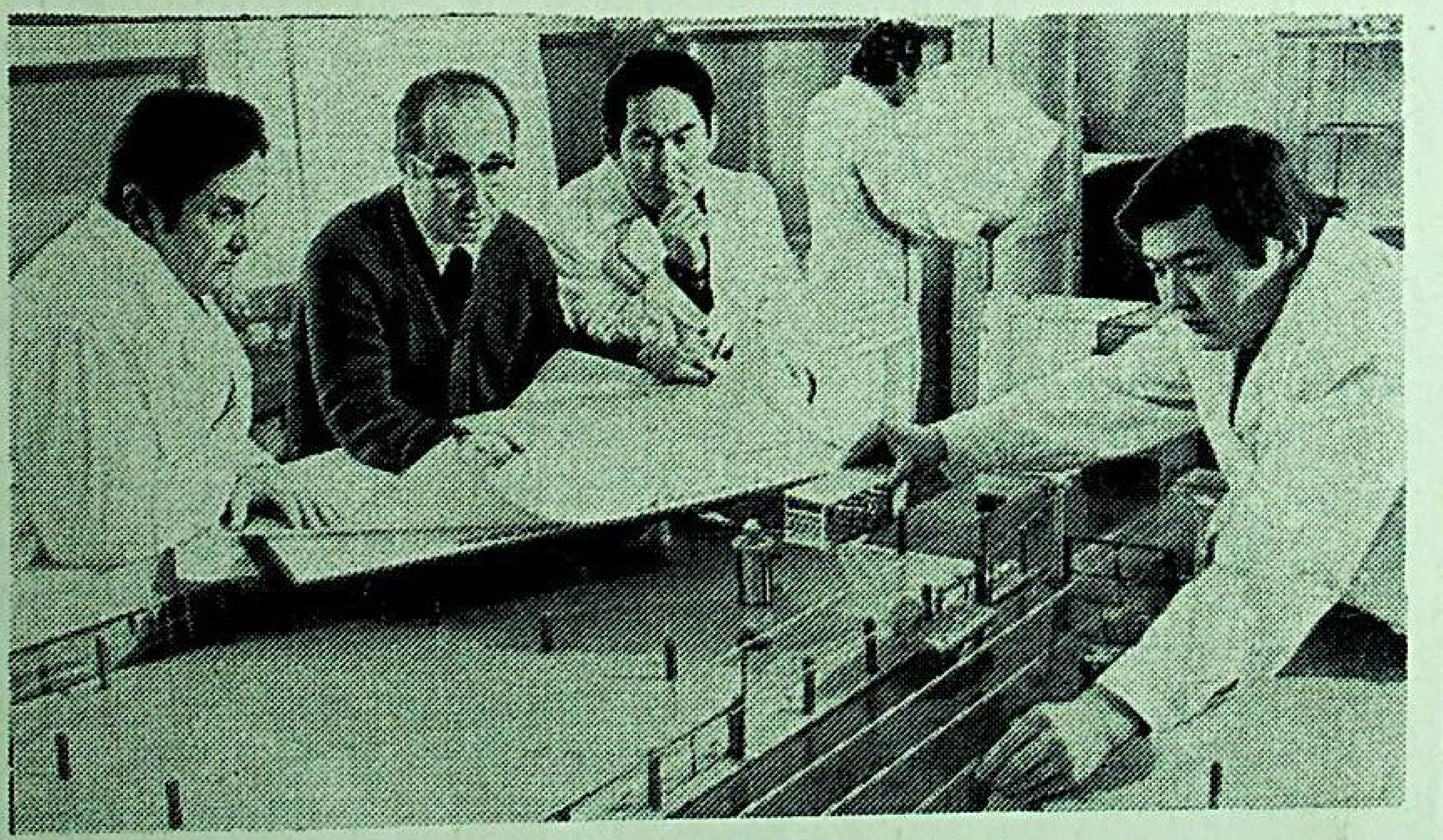

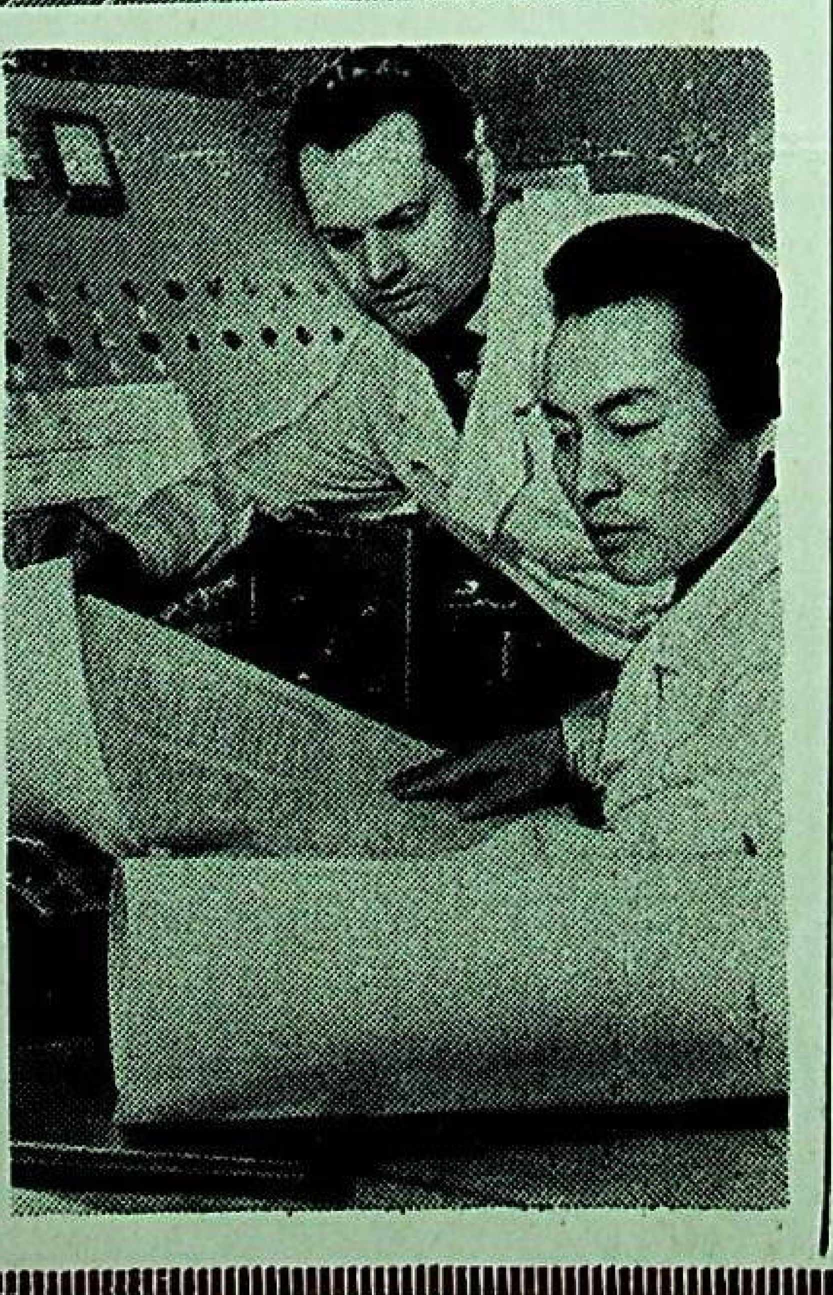

چارۋىچىلارمۇ زامانىۋى ئېلېكترونىكا تېخنىكىسىدىن پايدىلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولماقتا. بۇ ئىمكانىيەتكە دەسلەپتە تالدىقورغان ئوبلۇسىدىكى «بىرلىك» سوۋخوزىنىڭ مالچىلىرى مۇيەسسەر بولدى. بەش تەپەر چارۋىچى قارىمىغىدىكى 2 يۈز باش ئىرى قارا مالنى بېقىش ئۇچۇن تەيىنلەنگەن يۈز گېكتار يەرگە سۇ چىقىرىش ۋە ماللارنى سۇغۇرۇش ئىشلىرىنى ئاۋتوماتىكا ياردىمىدە ئېلىپ بارىدۇ. بۇيېڭىلىقنى ئالمۇتا يېزا ئېگىلىك ئىنستىتۇتىنىڭ ئالىملىرى كەشىپ قىلدى.

سۈرەتتە: (سولدىن ــ ئوڭغا) مۇئەللىم ۋ. مالكوۋ، پروفېسسور ل. تاجىبايېۋ، دوتسېنت س. سادىقوۋ، ئاسپىرانت ت. ئىسپايېۋ مەزكۇر ياپلاقنىڭ لايىھەسىنى كوزدىن كەچۇرمەكتە.

ئىككىنچى سۈرەتتە: ئوقۇتقۇچى ئا. كۇلاكوۋ، ئاسپىرانت م. ئورىنبايېۋ.

سوۋېت ھايات تەرزى

توختىخاننىڭ مىزانى

(ئوچېرك)

ئاق قارلىق تەن-شان باغرىدىكى چوڭ يېزىغا ئىندام كىرىپ كەلگەن «موسكۋىچ» ماشىنا، مەركىزىي كوچىدا بىردىنلا چېپىپ توختىدى. رولدا ئولتۇرغان ئوتتۇرا ياش ئۇيغۇر ئايالى موتورنى ئۆچۈرۈپ، يەرگە چاققانلىقتا چۈشتىدە، كولخوز ئىدارىسىگە قاراپ ماڭدى. بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىگە ئۇنىڭ ئۆرلەپ دېگىدەك چىقىپ كېلىشىنى كۆرۈپ، بۇ چەبدەسلىك ئۇزۇن ژىللىق مەشىقتىن، يە بولمىسا ئۇنىڭغا كەسىپ قىلىپ ئالغان ھۈنەردىنمىكىن، دەپ قالدىم. ھالبۇكى، ئۇنىڭ كەسپىدە گەپ يوق. بۇ ئايال ئەرلەرنىڭ كەسپىنى تاللاپ ئالغان ۋە ئۇنى مۇكەممەل ئىگىلىگەن. 30-ژىللاردا چىققان: «كولخوزنىڭ قىزى، ئىشلەيدۇ ھارماي، ئەرلەردىن قالماي»، دېگەن ناخشا ئاق مۇشۇنداق ئاياللار ھەققىدىمىكىن، دەپ قالىسىز.

ئۇمۇمەن بۇ تىنىمسىز ئايالنىڭ ھاياتىدىن كۆپتىن ئەل ئاغزىدىن، مەتبۇئاتتىن ۋاقىپ بولۇپ ژۈرەتتىم. لېكىن كۆرۈشۈم بىرىنچى قېتىم. كولخوز رەھبەرلىرىدىن ياش ئاگرونوم زىلاۋىدىن باھاۋىدىنوۋ بىزنى تونۇشتۇردى.

توختىخان روزاخۇنوۋانىڭ چىراي-شەكلىدىن، ئاۋازىدىن ئەرلەرگە ئائىت كۈچ-غەيرەت، قەتئىيلىك، ئىرادىلىك ئالامەتلىرى سېزىلىدۇ. گەرچە كۆزلىرىدىن، ئىما-ئىشارىلىرىدىن ئاياللارغا خاس نەپىسلىك، كەمتەرلىك، ئالىيجاناپلىق خىسلەتلىرىمۇ ئەكس ئېتىلىدۇ.

—ھايات يولىڭىزنى نېمىدىن باشلىدىڭىز؟

—تراكتوردىن، —دەپ توختىخان دەرھال جاۋاپ قايتۇردى.

بىردىنلا بېرىلگەن جاۋاپتىن ئەستايىدىللىق ھەم دادىللىق سېزىلىپ تۇراتتى.

—ئۇ چاغدا نەچچە ياشلاردا ئىدىڭىز؟

—نەچچە ياش دەيسىز، ئون بەشتە.

سۆھبىتىمىز مەلۇم بىر قىنغا چۈشۈپ قالدى. توختىخان ياخشى ھەمسۆھبەت بولۇپ چىقتى. ئۇ، ئۆتمۈشتىن، بۈگۈنكى تۇرمۇشتىن سۆزلىمەكتە. مەن زەڭ قويۇپ تىڭشىماقتىمەن.

—ئۇنتۇش مۇمكىنمۇ 41-ژىلنىڭ ياز كۈنلىرىنى؟ ئاملاردا، دەرۋازىلاردا: «ھەممە غالىبىيەت ئۈچۈن!»، «ئانا-ۋەتەن دەۋەت قىلىدۇ!» دېگەن شارلار چاپلاغلىق. ھېلى ئىسىمدە، 7-سىنىپنى ئەندىلا تامامىلىغان ئىدىم. ئارمانلار نەدە قالدى، تەغدىرلەر نېمە بولۇپ كەتتى.. يېزىدا ئەر ئاتلىق قالمىدى.

شۇ بىر ئېغىر كۈنلەردە ياش قىز توختىخان ھاياتىدا كەسكىن بۇرۇلۇش يۈز بەردى. ئۇ دەسلەپ تراكتور رولغا ئولتاردى.

—قىزلارغا تەس كەلگەندۇر؟— دەپ قويدۇم.

توختىخان مېنىڭ ئورۇنسىز لوقمامغا جاۋابەن مېيىغىدا كۈلۈپ قويىدە داۋاملاشتۇردى:

—بىر كۈنى، ئادەتتىكىدەك، ئېتىز بېشىغا يېقىلغۇنى چېلەكلەر بىلەن توشۇپ ئەكىلىپ، تراكتورغا قۇيدۇم، موتورنى ئوتقۇچ بىلەن ئوت ئالدۇرماقچى بولدۇم. ئوت ئالسۇنمۇ كونا تراكتور، چىدىماستىن ژىغلاۋەتتىم. قارىسام، يېنىمدا بىزگە تراكتورنى ئۆگەتكەن بەراخۇن قاسىموۋ تۇرىدۇ. ئۇ: «ئەل-ژۇت بېشىغا كۈن چۈشتى، دېگەن موشۇ. كوز قورقاق، قول باتۇر، غەيرەت قىل، قىزىم!» دەپ دىلغا مەدەت بەردى ئۇستازىم.

ياش قەلبلەرنىڭ غەيرىتىگە غەيرەت قوشۇلدى- مەيدان، ۋەتەن ئاشلىق تەلەپ قىلاتتى.

قىزلار يۈكسەك تەلەپ دەرىجىسىدە بولدى، ئۇنىڭ ھوددىسىدىن دېگەندەك چىقتى.

كۈنلەر ئايلارغا، ئايلار ژىللارغا ئۇلاشتى. سان- ساناقسىز قۇربانلار، ھېساپسىز جەبىر- جاپالار بەدىلىگە 1945-ژىلى باھاردا ژىراقتىكى ئۇيغۇر يېزىسىمۇ غالىبىيەت كۈنىنى تەنتەنە قىلدى. توختىخاننىڭ غالىبىيەتكە قوشقان ئۈلۈشى سالماقلىق بولدى.

ئۇنىڭ ئۇرۇش ژىللىرىدا ئىسسىق- سوغ چېكىپ، تالقان- قوماچ بىلەن كۈن كەچۈرۈپ شەكىللەنگەن، تاۋلانغان خاراكتېرى تۈپەيلى ئۇ خەلق مۇھەببىتىگە ئېرىشتى. «سەن ژۇتقا خىزمەت قىلساڭ، ژۇتمۇ ساڭا قايتۇرىدۇ»- مانا بۇ ھەققانىي ۋە شەكشۈبھىسىز مىزان توختىخاننىڭ قايناق ھاياتىغا تولۇغى بىلەن مەنسۇپتۇر.

بۇ ئاددىي ئۇيغۇر ئايالى دۆلىتىمىزنىڭ ئەڭ ئالىي ئىنئام- نىيازلىرىغا- لېنىن، ئوكتەبىر ئىنقىلاۋى، ئەمگەك قىزىل تۇغى ئوردېنلىرىغا، ئالمۇتىدا، موسكۋادا ئۆتكەن ئەڭ مەسئۇل قۇرۇلتاي، كېڭەشمىلەرگە قاتناشتى. ھازىر ئۇ، كولخوزنىڭ چوڭ دېخانچىلىق بىرىگادىسىنى باشقۇرىدۇ. 40 ياشقا كەلگەندە كەچكى مەكتەپتە ئوقۇپ ئوتتۇرا مەلۇماتلىق بولدى. چۈنكى ھازىر كولخوزلارغا ساۋاتلىق كىشىلەر كېرەك.

—ئەڭ قىممىتى، كىشىلەرنىڭ ئىناۋىتى ئىكەن،— دەيدۇ ئەمگەك ئەھلى توختىخان.

دەرھەقىقەت، ژۇتنىڭ ئۇنىڭغا دېگەن ئىشەنچى زور. ت. روزاخۇنوۋا چوڭ ئاقسۇ سايلام ئوكرۇگىدىن قازاقستان ئالىي سوۋېتىگە، ئالمۇتا ئوبلوسلۇق، ئۇيغۇر رايونلۇق سوۋېتلىرىگە سايلاندى. ئەلۋەتتە، ھاكىمىيەت ئورگانلىرىغا خەلق ۋەكىلى بولۇپ سايلىنىش شەرەپلىك ئىش.

—گەپ شان-شەرەپتە ئەمەس، گەپ خەلقنىڭ ئىشەنچىنى ئاقلاپ چىقىشتا،— دەيدۇ توختىخان.

كىشىلەرنىڭ ئىناۋىتىگە پەقەت ئىشىغا ساداقەتلىك، ۋىجدانلىق بولۇش بىلەنلا، ژۇت ئۈچۈن ھالال ئەمگەك قىلىش بىلەنلا، دايىم ژۇتنىڭ غەم- غۇسسىسىدا بولۇش بىلەنلا ئېرىشىش مۇمكىن.

رايون كولخوزلىرىدىكى تراكتورلارنى، ژۈك ئاۋتوماشىنىلىرىنى ئېكسپلۇئاتاتسىيە قىلىش مۇددەتلىرىنى ئۇزارتىش يوللىرى ھەققىدە توختىخان كۆپ ئويلىنىپ ژۈردى. بۇ ئىشتا، ئەلۋەتتە، ياخشى كۈتۈم، مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئىش تەجرىبىسى چوڭ رول ئوينايدۇ. شۇنىڭدىمۇ، بەزىدە، بولۇپمۇ ئاۋتوترانسپورت قەرەلدىن ئاۋالراق رېمونتقا چۈشۈپ قالىدۇ. سەۋەپ نېمە؟ ت. روزاخۇنوۋا كولخوزچىلار ۋە شوفيورلارنىڭ پىكىرلىرىنى ئاڭلاپ باقسا، يەنە بىر سەۋەپ، يېزىلار ئارىسىدىكى يوللارغا ئاسفالت ياتقۇزۇلمىغانلىقتا ئىكەن. يەرلىك ئىمكانىيەتلەر بىلەن بۇ چوڭ مەسىلىنى ھەل قىلىش تەس- كۆپ مەبلەغ تەلەپ قىلىنىدۇ. ئۇنى پەقەت جۇمھۇرىيەتلىك ھۆكۈمەت ئاجرىتىپ بېرىشى مۇمكىن. توختىخان ئالمۇتىغا دېپۇتات سوۋېتى بىلەن ئاتلاندى. قازاقستان ئالىي سوۋېتى رىياسىتىنىڭ رەئىسى سابىر نىيازبېكوۋ ھۇزۇرىدا بولدى. نەتىجىدە لازىمەتلىك مەبلەغ ئاجرىتىلدى. رايوندىكى يوللار تونۇغۇسىز ئۆزگىرىپ كەتتى.

نېمە ئۈچۈن بەزى يېزىلاردىكى باللار باغچىلىرىدىكى شارائىتلار يۈكسەك زامانىۋىي دەرىجىدە ئەمەس؟ نېمىشكە مەخسۇس پېداگوگىكىلىق مەلۇماتى بار تەربىيىچىلەر كام؟ ئەھۋالنى ئۆگىنىش نەتىجىسىدە بارلىق سەۋەپ ئايرىم رەھبەرلەرنىڭ شەخسىي تەشەببۇسكارلىقىغا تاقىلىپ ژۈرگەنلىگى ئېنىقلاندى. ت. روزاخۇنوۋا ئۆزىنىڭ بۈيۈك دېپۇتاتلىق ۋاكالىتىدىن پايدىلىنىپ، مەسىلىنى رەسمىي رەۋىشتە رايونلۇق ئىجرائىي كومىتېتى ئالدىغا قويدى.

كۆپ كېچىكمەي ئىش جىددىي قولغا ئېلىندى. نەتىجىدە ئالدى بىلەن غالجات يېزىسىدا چوڭ باللار كومبىناتى ئىشقا چۈشۈرۈلدى. ئاندىن ھازىر ياركەنت، ئىشكتە شەھەرلىرىدىكى پېداگوگىكا بىلىم يۇرتلىرىنىڭ مەخسۇس بۆلۈملىرىنى تاماملاپ، باللار تەربىيىچىلىرى دېپلوملىرىغا ئېگە بولغان ئۇيغۇر قىزلىرى يېزىلاردىكى باللار باغچىلىرىدا مېۋىلىك خىزمەت قىلماقتا.

ئىدارىدە ماڭا ئۇرغۇن رەسىملەرنى كۆرسىتىشتى. مەن توختىخاننىڭ كرېملدا سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبەرلىرى ۋە كوسموناۋتلار بىلەن بىللە چۈشكەن سۈرەتلىرىنى، ئاندىن ئۇنىڭ موسكۋا، سوفىيە، قاھىرە كوچىلىرىدا چۈشكەن سۈرەتلىرىنى كۆردۈم.

توختىخانغا مېنىڭ ئاداقى سوئالىم، ھەممە ئىشقا، ئائىلىگە ۋاقىت ئاجرىتىش ھەققىدە بولدى.

—بۇ ئايال 24 سائات ئېتىز بېشىدىن كەلمەمدىكىن، دەپ قالماڭ، گەرچە ھەر بىر سائات ساناقلىق، چۈنكى ۋاقىت غېنىمەت. ئۇنىڭدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىش ئۈچۈن ھەم ئىنتىزاملىق، ھەم ئۇيۇشقاقلىق كېرەك. ھازىر ئالىي مەلۇماتلىق مۇتەخەسسىسلەر، ئالىملار، ئەڭ مۇكەممەل زامانىۋىي تېخنىكا تۈپەيلى كولخوزدىكى ئەمگەك شارائىتى ئىنتايىن يېنىك بولۇپ كەتتى. ھازىر ۋاقىت يېتىشمەيدۇ، ئىشتىن چولام تەگمەيدۇ دېيىشكە ھېچ قانداق ئاساس يوق. زور تراكتورنى ژۈرگۈزۈش نېمە، «ژىگۇلى» ماشىنىنى ژۈرگۈزۈش نېمە، ئوخشاشلا بولۇپ كەتتى.

مەن بۇ مۇلاھىزىلىك ئايالنىڭ بىر دەقىقە ھەمسۆھبىتى بولغىنىمدىن قانائەت ھاسىل قىلدىم، رەخمەت ئېيتتىم. سەممىي خەيرلەشتۇق. توختىخان يەنە شۇ بايىقى چاققانلىق بىلەن ئىدارىدىن چىقتىدە، ماشىنىسىغا چۈشۈپ ئېتىزغا يول ئالدى.

س. ھاسانوۋ.

ئالمۇتا ئوبلۇسى، ئۇيغۇر رايونى، «ئەمگەك» كولخوزى.

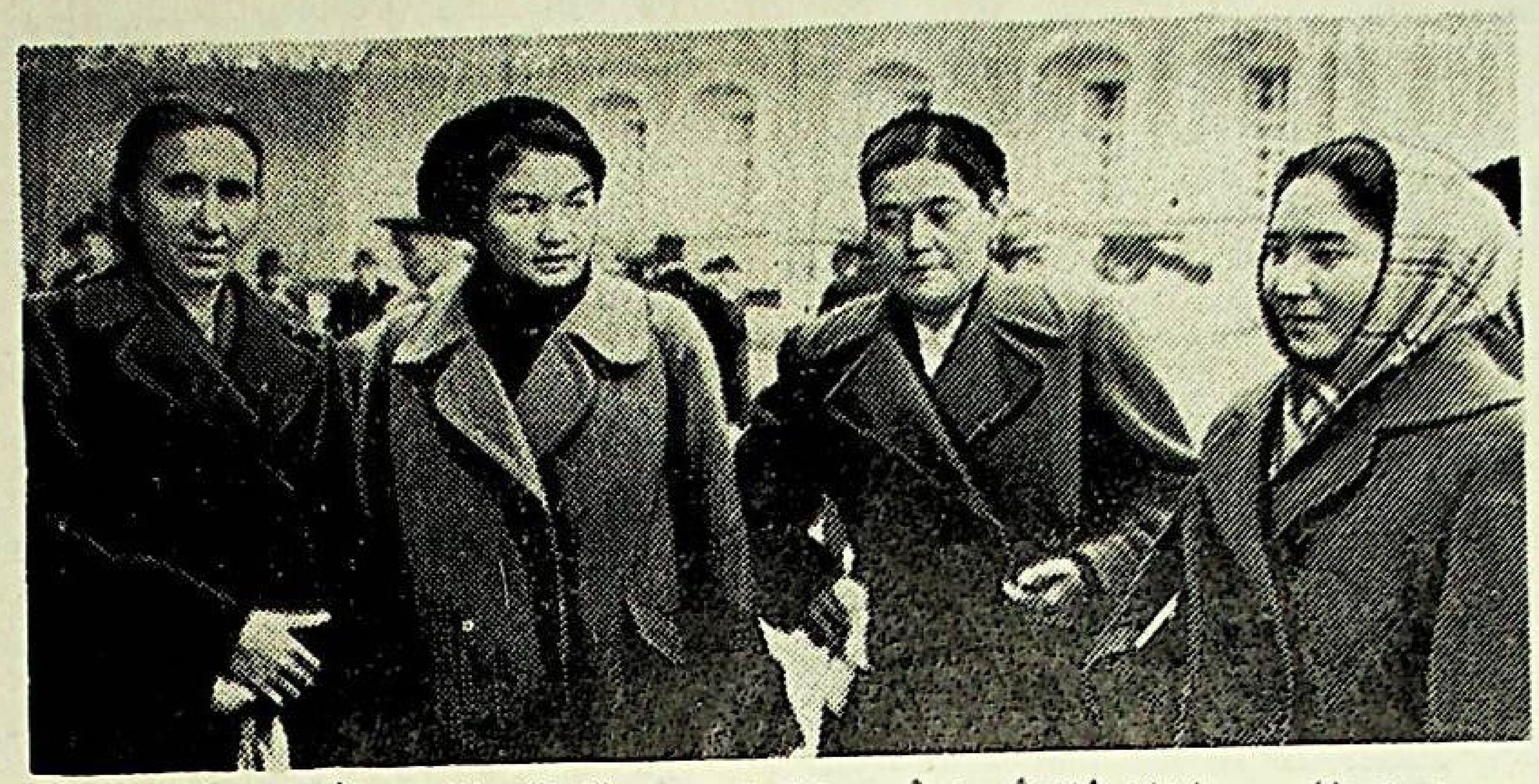

توختىخان روزاخۇنوۋانىڭ (ئوڭدىن ئىككىنچى) قازاقستانلىق داڭلىق كولخوزچى ئاياللار بىلەن موسكۋادا كرېملنى زىيارەت قىلىپ ژۈرگەن پەيتى.

باھار تۈيغۇلىرى

ھېزىم ئىسكەندەروۋ

كۆكلەم

كۆكلەم سېنىڭ ئىللىق ئۈزۈڭ كۆرۈنۈپ،
قارلار ئېرىپ، ئاقتى ئەگىز دەۋرىشىپ،
دېرىزەمدە كۈندە قونغان قىرۇلار،
ئەندى چىداپ تۇرالمىدى سەۋلىشىپ.

كۆزدە تىككەن كوچەتلىرىم خۇش بولۇپ،
ئەركىلەيدۇ يازنى كۆرۈپ ئويغۇنۇپ،
كىچىككىنە زىلۋا بويى شامالدا،
ئېغاڭلايدۇ ناخشا ئېيتىپ تولغۇنۇپ.

باغلار كۈتتى كۆكلەم سېنى سېغىنىپ،
چېچەكلەردىن قۇرام ياساپ تالىشىپ.
قۇشلار ئۇچۇپ كەلدى ئويناپ ژىراقتىن،
نەغمە- ناۋا چېلىپ، خۇشال سايرىشىپ.

تراكتورىست چىقتى گوزەل ئېتىزغا،
گاڭدىن ئاللاپ ئاتلار مىنىپ ئوينۇتۇپ.
كېچە- كۈندۈز ئىشلەپ ھەرگىز ئالمايدۇ،
ئېتىزلارنى بوستان ئېتىپ گۈللىتىپ.

كۈلدى چەكسىز ياتقان كۆرەڭ- تاغىل بوز،
كۆكلەم ساڭا قۇچاق ئاچتى تەلپۈنۈپ،
بېنزىن ئامغان ئالتۇن تۇپراق يېرىمدىن،
باشاقلىرى تۇرسۇن ئويناپ يەلپۈنۈپ.

ئىليا- بەختىيا

بەر، باھارىم، ئاپتىۋىڭنى

بەر، باھارىم، ئىسسىقىڭنى،
ئانا يەرگە يەتكۈزەي مەن.
قىشنىڭ كوك مۇز قىسمىغىنى،
يەر قويىنىدىن كەتكۈزەي مەن.

بەر، باھارىم، يامغۇرۇڭنى،
ئانا يەرگە قۇيۇلايمەن.
داۋا قىلىپ ئاق سۈيۈڭنى،
راھەتلىنىپ ژۇيۇنايمەن.

بەر، باھارىم، ئاپتىۋىڭنى،
دەرەقلەرگە جالا ئاساي.
ئىدىر- قىرنىڭ قاپتىلىنى
چىرايلىق قىپ باراڭ ياساي.

بەر، باھارىم، تاڭ نۇرىنى،
قۇياشىڭغا تويماي قاراي.
سوغا قىلىپ گۈللىرىڭنى،
سويگىنىمنى كۈتۈپ ئالاي..

باھارنى كۈتەر ئولكەم

دالا- تۈزگە مېھرىۋان،
گۈزەل باھار كېلىدۇ.
دەريا- كولنى سېغىنغان،
ئۆدەك غازمۇ كېلىدۇ.

كىرپىك قېقىپ كۆك چىمەن.
يەرنى قۇچۇپ كېلىدۇ.
باغنى بېزەپ گۈل بىلەن،
بۇلبۇل ئۇچۇپ كېلىدۇ.

باھا بەگۋاش يامغۇرى،
چاقماق چېقىپ كېلىدۇ.
تاغ كەينىدىن تاڭ نۇرى
ئىشىك ئېچىپ كېلىدۇ.

كۈتەر باھار كەڭ ئولكەم،
كۈتەر يازنى ئالدىراش.
سويگىنىنى سېغىنغان،
ئۇمۇ خۇددى مەن ئوخشاش.

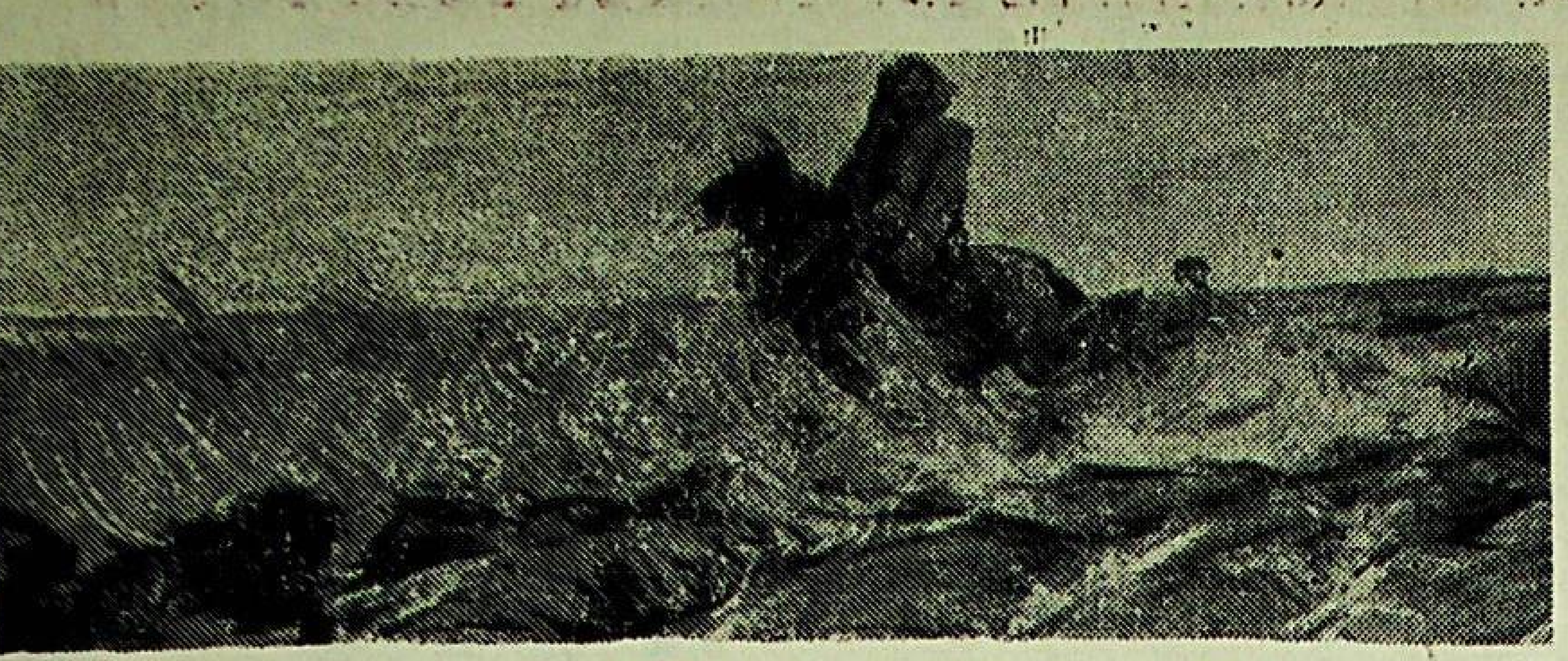

سسسر خەلق رەسسامى قاناپىيە تېلجانوۋنىڭ «ئاتا ماكان» ناملىق رەسىمى.

ۋەتەنداشنىڭ قەلبى ئاۋازى

تۈركىيەدە ئوتتۇرا جۇزگە تەۋە ئاباق كېرەي، نايمان ۋە ۋاق ئۇرۇقلىرىدىن بولۇپ جەمئىي سەككىز يۈز تۈتۈنگە يېقىن قازاقلار ياشايدۇ. ئۇلار مانجۇر-خىتاي ھۆكۈمىتى ۋە گومىنداڭچىلارنىڭ جەبىر-زۇلۇمىغا چىدىماي، ئانا ماكانى شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئالتاي، تارباغاتاي، قۇمۇل قاتارلىق ئۆلكىلىرىدىن ئىككى نۆۋەت كۆچۈپ چىققانلار.

يول ئازاۋى بۇنىڭ بىلەن ئادا تاپمىدى. ھىندىستان بىلەن پاكىستاننىڭ يەرچانىنى كۆيدۈرۈپ تۇرغان قايناق ئاپتۆۋىنىڭ دەستىدىن كۆچمەنچىلەر يەنە ئاغرىققا چېلىقتى.

قىسقىسى، كۆچمەنچىلەر مىڭلىغان كېلومېتىر مۇساپىنى مىڭ بىر جاپا چېكىپ بېسىپ ئۆتتى. نەتىجىدە بۇ دەھشەتلىك يوللاردا، تەغدىر يېتىپ ۋاپات بولغان قومۇ-قېرىنداشلارنىڭ مۇقەددەس قەبرى-مازارلىرىنى مەڭگۈلۈككە قالدۇردى.

ئۇنتۇلمايدۇ شۇ بىر كۈنلەر

دەسلەپكى چوڭ كۆچ 1934-38-يىللىرى قۇمۇلنىڭ بارىكول رايونىدىن گەنسۇ، چىڭخەي ئۆلكىلىرى ئارقىلىق ئۆتۈپ چىققان بولۇپ، ئۇنىڭ بىر قىسمى ئۈچ مىڭدەك ئادەمدىن ئىبارەت ئىدى. ئۇلار تىبەت چۆلىنى كېزىپ، 1941-يىلى كەشمىرگە كېلىدۇ. بىراق ئەزەلدە سالقىن ئىقلىم شارائىتىدا ياشاپ، جانجان دىيارىنىڭ تەبىئىتىگە ئۆگۈنۈپ قالغان ئادەملەر چاڭقاق ئىسسىققا توزەلمەيدۇ. نەتىجىدە بۇ مۇساپىرلار تۈرلۈك كېسەللەرگە مۇپتىلا بولىدۇ. كەشمىرلىكلەر قانچە يار-يۆلەك بولمىسۇن، بەربىر ئۇلارنىڭ تولىسى ئاغرىقتىن تۈزۈلۈپ كېتەلمەيدۇ.

بەش يۈز ئادەمدىن تەشكىل تاپقان، تىبەت چۆلى ئارقىلىق ئۆتكەن ئىككىنچى كۆچمۇ 1951-يىلى كەشمىرگە كېلىپ جايلىشىدۇ. ئازاپ-ئوقۇبەتنى كۆپ چەككەن بۇ كۆچمەنچىلەرنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي تەسۋىرلەشكە گېزىت سەھىپىسى ئىمكان بەرمەيدۇ، ئەلۋەتتە. بۇ ھەقتە ئىلگىرى نەشر قىلىنغان كىتابلاردا ئۇلۇغراق يېزىلغان ئىدى.

كۆچكەن ئەلنىڭ كۆرگەن جەبرى-جاپاسى يېتىپ ئاشارلىق. قومۇ-قېرىنداشلاردىن، ئەل-ۋەتەندىن ئايرىلىپ، جۇدا بولۇشتەك ئېغىر قىسمەت بولمىسا كېرەك. نېمە چارە، كىندىك قان تۆكۈلگەن ئاتا ماكان-ئالتاي، تارباغاتايدەك جايلاردىن ئايرىلىپ خانۇ-ۋەيران بولۇشقا مەجبۇر بولغان كىشىلەر بىر تامچا سۇغا زار بولۇپ تەكلىماكان چۆل-جەزىرىسىنى مىڭ بىر ماشاقەت بىلەن كېزىپ ئۆتتى. ئالدى-ئارقىدىن ھۇلاپ، ھەتتا ئات قۇلىقىنى كۆرسەتمەيدىغان بوران-شۇرىغان بىلەن ئېلىشىپ-تىرمىشىپ تىبەت ئېگىزلىكىدىن ئۆتتۇق. لېكىن ئۇنىڭ بىلەن سەرسانچىلىق تۈگىمىدى. چوققىلىرىدىن قارا بۇلۇت كەتمەس، ئۆتكىلى يول بەرمەس قىيا تاشلىق ۋە، كۆك مۇزلۇق ھىمالاي تاغلىرى ئۇلارنىڭ يولىنى يەنە كەستى. شۇنىڭدىمۇ كۆچمەنچىلەر جېنىنى قولغا ئېلىپ، ھىمالاينىڭ ئىرتقۇچ ھايۋانلار ماكان قىلغان چاتقاللىرىدىن ئۆتۈپ، ھاۋاسى نەپەس بوغىدىغان بەلەند چوققىلارنى ئېشىپ ئۆتتى.

ۋۇقۇرىدا قەيت قىلغىنىمىزدەك، پاكىستاندا ئىسسىق ھاۋا تۈپەيلى كېسەللىككە مۇپتىلا بولغان كۆچمەنچىلەرنىڭ سالامەتلىكى ناچارلىشىپ، ئۇلارنىڭ سانى ئازىيىشقا باشلىدى. بۇ ئەلدە ئەھۋالنى ئوڭشاپ ئېلىش مۇمكىن بولمىدى. كۈنلەر، ئايلار بىر پارچە ناننىڭ غېمىدە بولۇپ، ئۇدۇللۇقچە تۇرمۇش كەچۈرۈش بىلەن ئۆتتۈۋەردى. ئون ئىككى يىل ئۆمۈر كەشمىردە يېپىسىز باغلىنىش بىلەن ئۆتۈپ كەتتى.

مەزكۇر يەرگە ئىككىنچى كۆچ كەلگەندىن كېيىن ئۇزۇنغا يېقىن مۇناسىۋەتتە، بامەسلىھەت بولۇپ، 1953-54-يىللىرى تۈركىيەگە كېلىپ جايلىشىپ قالدۇق.

مۇندا ھەممىدىن ئىلگىرى، كۈن كۆرۈشنىڭ غېمىنى قىلىپ، ھۆكۈمەتنىڭ مەخسۇس ئېچىپ بەرگەن يېڭىنىڭ سانائەت كارخانىسىدا ھۈنەر ئۆگىنىشكە توغرا كەلدى. بەزى بىرلىرىمىز يېزا-سەھرالاردا جايلىشىپ، دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ كەتتۇق. ھەر قايسىمىز شۇندىن بېرى چامىمىزنىڭ يېتىشىچە ئىش-كۈشكە ئىلىنىپ، سودا-سېتىق ۋە ھۈنەر ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ، ئەمگەك قىلماقتىمىز.

كۆچمەنچىلەرنىڭ كۆپچىلىكى تۈركىيە بويىچە سودا ۋە سانائەت مەركىزى بولغان ستامبۇل شەھىرىگە كېلىپ، جايلىشىپ كەتتى. ئۇلار ئۆز ئارا ئىتتىپاقلىشىپ، تېرە ئەيلەش ۋە پلاستىكا بۇيۇملىرىنى ئىشلەپ چىقىرىش ئىشخانىلىرىنى قۇرۇپ، بازاردا دۇكان ئېچىپ، قەدىر- ئەھۋال ئوقەت قىلماقتا. ئۇمۇمەن ھەر ئائىلىنىڭ ئۆز ئالدىغا شەخسىي ئىشخانىسى بار بولۇپ، تېرە، پلاستىكادىن كىيىم-كېچەك ۋە باشقا بۇيۇملارنى ئىشلەپ چىقىرىدۇ.

بىر مۇنچە ئادەملەر يېۋروپا ئەللىرىگە بېرىپ، ئەمگەك قىلىپ، كۈن كەچۈرمەكتە.

ئەلۋەتتە، كۆرگەن ماشاقەت، تارتقان جەبرى-جاپالارغا نىسبەتەن بۈگۈنكى كۈنۈمىزنىڭ قەدىر- ئەھۋال ياخشىلىقىغا شۈكرى-سانا كەلتۈرىمىز.

خالىفا ئالتاي ئاقىپ ئوغلى.

تۈركىيە.

يېزا كۆركى

-ئۆتمۈش مۇدھىش زامانلاردا قارا-قۇرۇم كىگىز ئۆي تىكىپ، كۆچۈپ- قونۇپ يۈرىدىغان، قازاقچە ئېيتقاندا، «كۆچۈشنى شامال، قونۇشنى ساي- سالا بىلىدىغان» تارقاق چارۋىچى ئەل ئىدۇق. مانا، ئەندى تۇراقلىق ماكانغا ئىگە بولۇپ، پاراۋان كۈن كەچۈرۈپ ئولتىرىمىز،- دەيدۇ كۆپنى كۆرگەن يېزا ئاقساقالى مىرزا غازى ئىمانبېرلىن.

دەرۋاقە، ئاقساقالنىڭ گېپىدە زادىلا مۇبالىغە يوق، ئەلۋەتتە. بىردىن بىر راست گەپ!

تورغاي ئوبلۇسى، جانكىلدىن رايونىغا قاراشلىق «ئەمگەك» سوۋخوزىنىڭ مەركىزى «كوكالات» يېزىسى يىلدىن يىلغا كۆركىيىپ، سۈرئەتلىك تەرەققىي ئەتمەكتە. شەھەر قاندىسى بويىچە قاتار سېلىنغان ئاق شىفېرچېدىرلىق ئۆيلەر كوزىڭىزگە ئىراقتىنلا چېلىقىدۇ. بۇ يەردە ئىككى يۈزدىن ئارتۇق ئائىلە ياشايدۇ. ئۇنىڭغا ياندىشىپ كېتىدىغان قارا بىدايىق ۋە قىزىل ئوبا دېگەن ئىككى فېرمىنىڭ مەركەزلىرىمۇ كىچىك- كىچىك ئايرىم شەھەرچىلەرنى ئەسلىتىدۇ.

يېزىنىڭ مەدەنىيەت ئوچاقلىرىدىن ئۈچ يۈز ئورۇنلۇق مەدەنىيەت سارىيى، كەڭ ئېكرانلىق كىنو، ئون مىڭلىغان كىتاپ فوندىغا ئىگە كىتاپخانا، يەتتە يۈز كىشىلىك ئوتتۇرا مەكتەپ- ئىنتېرناتلىرى بار.

يېزا ئاھالىسىنىڭ تۇرمۇش شارائىتلىرىغا زوقلىنىدۇ كىشى. مەھەللە چېتىدە قىزىل خىشتىن سېلىنغان 35 كىشىلىك مېھمانخانە ۋە تۇغۇتخانە بىنالىرى قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. مونچا، مەئىشىي خىزمەت كۆرسىتىش كارخانىسى، ماگازىن، ساتراشخانا ۋە باللار باغچىسى- مانا ئۇلارنىڭ ھەممىسى يېزىلىقلارغا تەئەللۇق.

- ھەر ئۆيگە گاز ئورنىتىلىپ، ئوچاققا ئوتۇن كەسىپ قالاشتىن قۇلىمىز سوۋۇپ قالدى،- دەپ ئاياللارمۇ خوشال. مەدەنىيەت سارىيىدىكى «جاۋقازىن» ناملىق ناخشا- ئۇسسۇل ئانسامبلىدىن يېزا خەلقى ئىنتايىن بەھرىمەن بولۇپ تۇرىدۇ.

بۇ يەردە يېڭى تۇرمۇش، يېڭى ئۆرپ-ئادەت بارلىققا كېلىپ، بارغانسېرى كەڭ قانات يايماقتا. ئۆيلىنىش تويى، چوپانلار تويلىرى ۋە ئەمگەك ئەمۇنچىلىرىنى پېنسىيەگە تەنتەنىلىك ئۇزىتىش ياخشى ئادەتكە ئايلىنىپ قالدى. يېزا مەركىزىدە لېنىن ھەيكىلى، ۋەتەن ئۇرۇشى مەيدانلىرىدا ھالاك بولغان ئەزىمەتلەرگە بېغىشلانغان خاتىرە-مۇنارىلار كىشىدە چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرىدۇ.

«خەلققە قاراپ ۋۇتنى بىل» دېگەندەك، سوۋخوزدا يۈزدىن ئارتۇق ئالىي ۋە مەخسۇس ئوتتۇرا مەلۇماتلىق مۇتەخەسسىسلەرنىڭ خەلققە خىزمەت قىلىپ ۋۇرۇشى پەخىرلىنەرلىكتۇر. دوختۇرلار، مال دوختۇرلىرى، زوئوتېخنىكلار، ئىنژېنېر- مۇھەندىس، ئىقتىساتچى، مۇئەللىملەر ۋە باشقا ئالىي مەلۇماتلىق مۇتەخەسسىسلەر يېتەرلىك. ئۇشبۇ يېزىدا ئۇسۇپ، مەسئۇل خىزمەتلەردە ۋۇرگەن مۇتەخەسسىسلەر ۋە ئالىملارمۇ ئاز ئەمەس.

-يۈكسەلگەن ئەلنىڭ ئۇلۇق قانۇنى- سوۋېت كونستىتۇتسىيەسىدە قەيت قىلىنغان ئەمگەك قىلىش، بىلىم ئېلىش، دەم ئېلىش ھوقۇقلىرى دېگىنىمىزنىڭ شاھىدلىرى موشۇ ئەمەسمۇ،- دەيدۇ يېزا سوۋېت ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى تۇرغامبېك دوسجانوۋ.

يېزا ئاھالىسىغا ھاۋا قاتناش يولىمۇ خىزمەت قىلىدۇ. يولۇۋچىلار ساموليوت بىلەن پات- پات قاتناپ تۇرىدۇ. بۇ جايدىن ئوبلۇس مەركىزى ساموليوتتا يېرىم سائەتلىك، رايون مەركىزى تورغايغا 15 مىنۇتلۇق يول. «ئايلىق يولنى ئالتە ئاتلىدى» دېگەن گەپ موشۇ، ئەلۋەتتە. بارلىق تۇرۇشلۇق ئۆيلەر، سوۋخوز ئىشخانىلىرى دولەت ئېلېكتر سىستېمىسى لىنىيەسىدىن توك ئالىدۇ.

يېزا تېخنىكا بىلەن مول- كول تەمىنلەنگەن. دالادا موتور ئۈنى بىر دەقىقە تىنمايدۇ. قىسقىسى، سەكسەنگە يېقىن ئاۋتوماشىنا، ئاتمىشتىن كوپ تراكتورلار يېزا ئىگىلىك ئىشلەپ چىقىرىش بىلەن بەند. ئەڭ قۇۋەتلىك «كىروۋېتس» تراكتورلىرىنىڭ تىزگىنى يېزا ياشلىرىنىڭ قولىدا. شەخسىيلەرنىڭ يەتمىشكە يېقىن يېنىك ماشىنىلىرى بار.

ئەزەلدىن چارۋا بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەن يېزىغا مەدەنىيەت نۇرى ئەدىن چۈشتى؟ دېگەن سوئالنىڭ تۇغۇلۇشى ئەجەپلىنەرلىك ئەمەس. بۇنىڭغا سوۋخوز دىرېكتورى مۇتال ئورغالىيېۋ مۇنداق جاۋاپ بېرىدۇ:

«مال باقىقاندا بەرىكەت» دېگەندەك، بۇ ئەمگەكچىلەرنىڭ ھەقىقىي ئەمگىكىنىڭ مېۋىسى ئەمەسمۇ. ھالاۋەت بار يەردە مەدەنىيەتمۇ رىۋاجلىنىدۇ، بۇنى بىز ئۆز يېزىمىزنىڭ مىسالىدىنلا كورىۋاتىمىز. «سۇ بار يەردە ھاياتلىق بار»، دەپ ئەيسا ئىسىملىك داڭلىق ۋۇتدىشىمىز سالدۇرغان چوڭ سۇ ئامبىرى دالانى ئېكىنزارلىققا ئايلاندۇردى. يايلاقلاردا قىرىق بەش مىڭ قوي ئوتلىماقتا. ئەمگەك ئەھلى- سوۋېت ئادەملىرى ئۆز ۋۇتىنىڭ بايلىقىنى ئاشۇرماقتا.

ئەبدىبېك ئۇرماغامبېتوۋ.

(مەخسۇس مۇخبىرىمىز).

تورغاي ئوبلۇسى.

تورغاي ئوبلۇسىنىڭ مەركىزى ئارقالىق شەھىرىدە تەشكىللەنگەن «شېرتېر» ناملىق ئانسامبل تېكى كونسېرتقا تەييارلىق ئۈستىدە. ئانسامبل تەركىۋىدە «ئەمگەك» سوۋخوزىنىڭمۇ سەنئەتكار ياشلىرى بار. نوۋەت

غېنى باتۇر- غۇرۇرىمىز، شەرەپ-شانىمىز

(ئوچېرك)

ئوغلان باھار پەسلى، ئېرىلغۇ مەزگىلىدە تۇغۇلدى. دېخان ئاتا قوشنى چىقىرىپ، ئۆيگە ماڭماق بولۇپ تۇرىشىغا مەھەللە تەرەپتىن تورۇق غۇنانىنى چاپتۇرۇپ كەلگەن بالا ئېرىدىنلا:

—سۈيۈنچە، سۈيۈنچە! چوڭ ئاپام...

—ئوغۇلمۇ، قىزمۇ!؟

—ئوغۇل! ئوغۇل بولغاندا يەنە قانداق!.. ئۈچ ياش بالىدەكلا! ھەي، بوشۇككە سىغمايدىغۇ، دەيمەن...

دېخان مەغرۇر ئىلمايدى. ئۇنىڭ ئۆزىدىكى قورۇقلار يېزىلىپ، چېھرىسى ئېچىلىپ كەتتى.

—ئوغۇل!— ۋاقىراۋەتتى،— خوشاللىقىنى ئىچىگە سىغدۇرالمىغان دېخان. ئۇنىڭ ئاۋازى قىيا تاشقا ئۇرۇلۇپ ئەكس سادا ھاسىل قىلدىدە، ئارۋال تېغىنى بويلاپ ئاقىدىغان قاش دەرياسىنىڭ ئوركەشلىك شاۋقۇنىغا قوشۇلۇپ كەتتى.

—بوشۇككە سىغمايدۇ دېدىڭما!؟ ئۇنداق بولسا، ئوغلانغا ئاتاپ يەنە بىر تاپ بۇغداي تېرىۋېتەي!

دېخان قوشنى قايتىدىن قوشتى. بىر تاپ يەرگە ئۇرۇق چاچتى، گۈگۈمغا قارىماي، ھايداشقا باشلىدى.

شۇ بىر تاپ بۇغداينى ئوشۇق يېگەن ئوغلان ئاقۋەت باتۇر بولۇپ ئوستى...

* * *

ئۇيغۇرلارنىڭ تارىخىنى، شان- شاۋكىتىنى بېزەپ تۇرىدىغان ئۇلۇق ژۈرۈشلەر، مىللىي سەردار- سەركەردىلەر ۋە جەسۇر قەھرىمانلار ئاز ئەمەس. ئۇزاق ئوتمۇشنى قەيت قىلمايلا، ئىككى ئەسىردىن سەل ئوتۇق، يەنى مانجۇر- خىتاي ئىستىلاسى باشلانغان 1759- ژىلدىن بۇيانقى پاجەلىك دەۋر ئىچىدە مۇستەملىكچىلەرگە قارشى كوتۇرۇلگەن ئازاتلىق- مۇستەقىللىق ھەرىكەتلىرىنىلا مىسالغا ئېلىش كۇپايە. جۇملىدىن ھەمدۇللا بەگ، جاھانگىرخان، ۋەلىخان تورە، ئۇيغۇرستاننىڭ بارلىق ۋىلايەتلىرىنى ئوز ئىچىگە ئالغان سادىق بەگ قوزغىلاڭلىرى، ھەبىبۇللا، مۇھەممەت ئەلى، ئابۇل- ئەلاخان ۋە باشقىلار باشلىق كوتۇرۇلگەن ئازاتلىق ھەرىكەتلىرىنى تىلغا ئالىمىز. ئاقىۋەتتە مانجۇر- خىتاي باسقۇنچىلىرى ۋەتەن زېمىنىدىن قوغلاپ چىقىرىلىپ، قەشقەرىيەدە ياقۇپبەك ئۇيغۇر دولىتى، جۇڭغارىيەدە ئەلاخان ئىلى سۇلتانلىغى قۇرۇلۇپ، بىر پۈتۈن مۇستەقىل ئۇيغۇرستان دولىتى ۋۇجۇتقا كەلدى ھەمدە 14 ژىل ھوكۇم سۈرگەن ئېدى. مەزكۇر شانلىق ئازاتلىق- مۇستەقىللىق ھەرىكەتلەر ۋە 1944- 1949- ژىللاردا ئۈچ ۋىلايەت (ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي) مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋى تۈپەيلى ۋۇجۇتقا كەلگەن شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھېچ قاچان قۇللۇققا مەھكۈم، زوراۋانلىقا بېقىندى بولماسلىقىنىڭ روشەن دېلىلىدۇر.

زاماندىشىمىز غېنى باتۇر بولسا، ژۇقۇرىدا زىكرى قىلىنغان ئازاتلىق بايراقدارلىرىمىز قاتارىدىن مۇناسىپ ئورۇن ئالغان مىللىي قەھرىمانىمىزدۇر.

غېنى غۇلجا ناھيەسىگە قاراشلىق قاش يېزىسى تۇردى يۈزى مەھەللىسىدە تۇغۇلدى. قاشلىقلارنىڭ تەڭدىن تولىسى خوتەن قارا قاشلىق بولۇپ، 1760- ژىللاردا مانجۇر- خىتاي قوشۇنلىرى ئۇيغۇرستاننى تامامەن ئىشغال قىلىۋالغاندىن كېيىن، ئىستىبدات ھاكىمىيەتنىڭ ئىرىكتاپ ئەمەلدارلىرىنى مەجبۇرىي بېقىش- ئاسراش، لەڭ بىلەن تەمىنلەش ئۈچۈن قەشقەرىيەدىن ئىلى تەۋەسىگە پالانغانلار قاتارىدا غېنىنىڭ چوڭ بوۋىسى ئوسمان مەرگەنمۇ بار ئېدى. ئەسىل- ئەسەپنى سۈرۈشتە قىلسا: ئوسماندىن ئىسلام، ئىسلامدىن باۋدۇن، باۋدۇندىن خۇدابەردى، خۇدابەردىدىن تىلىۋالدى، تىلىۋالدىدىن مەمەتباقى ۋە ئۇنىڭدىن غېنى- يەتتە ئاتا قاتار تىزىلىدۇ. بۇلاردىن ئۈچى مىللىي ئازاتلىق قوزغىلاڭلارنىڭ بىۋاستە ئىشتىراكچىلىرىدۇر.

غېنى ئەينەشۇ خەلق جەڭچىلىرى، ۋەتەن كۈزەتچىلىرىنىڭ ئەۋرىسى- ئىسيانكار ئائىلەنىڭ پەرزەندى.

غېنىدىكى باتۇرانە تەن قۇرۇلۇش، جەم-جەگەرلىك ۋە بۇخسىلەتلەرگە يەنە سوزمەن-چېچەنلىگى قوشۇلۇپ، ھەتتا ئوزىدىن چوڭلاردىن پەرىقلىنىپ، ھەر كىمدە زوقلىنىش، ئەيمىنىش تۇيغۇلىرىنى قوزغاتتى. باللىق چاغلىرىدىنلا «بوكە»، «پالۋان» نامىنى ئالغان غېنىنىڭ يېنى ھېچ قاچان يەرگە تەككەن ئەمەس- چېلىشلاردا ھېمىشەم غالىپ، كۈچسىناشتا بولسا- غۇنان ئوكۈزلەرنى كوتەرگەن پەيتلەرمۇ بولغان. غېنى ھەم كۈچلۈك ھەم پاراسەتلىك، ھەم سوزمەن بولۇپ ئوسۈپ يېتىلدى.

غېنى كىچىگىدىنلا بوزەكلەر ھىمايىچىسى، زوراۋانلار كۈشەندىسى ئېدى. ۋۇجۇدىغا پۈتۈلگەن بۇ ئىنسانىي پەزىلەتلەرنى ھېچ كىم ئۇنىڭ قولىغا قويۇپ، دىلىغا پۈتۈپ قويغان ئەمەستى، ئۇ، ھەق- ناھەقنى ۋىجدان مىزانى بىلەن ئولچەيتتىدە، ۋىجدان ئەمرى بىلەن ھەرىكەت قىلاتتى، جەمىيەتتىكى تەڭسىزلىكلەرگە قايناتتى. «نېمە ئۈچۈن بىرى باي، بىرى گاداي؛ بىرى ھوكۇمدار- ئەمەلدار، بىرى بېقىندى» دېگەنگە ئوخشاش سوئاللار كوڭلىدىن كېچەتتىمۇ، بۇ پەرىقلەرنىڭ تۈپ سەۋەپلىرىگە يېتەلمەي بېشى قاتاتتى، زاكىسىدىن مىيىسىگە سىڭگەن تەغدىر- ئىلاھىدىن كورەتتى. شۇنداقتىمۇ ۋىجدان ئەمرى بىلەن كەمبەغەل- بوزەكلەرگە يان بېسىپ، ياردەم قىلغۇسى، ئۇلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇشقا ئىنتىلەتتى. قەلبىنى بۇ تەرىقە خىياللار چۇلغاۋالغان چاغلاردا بايلارنىڭ ئىلىقىسىدىن ھايداپ كېلىپ، كەمبەغەللەرگە بولۇپ بېرەتتى.

غېنىنىڭ داڭقى، خەلق ئىچىدىكى ئىناۋەت- ئابرويى باي- زېمىندارلارغا ياقماتتى. مۇستەملىكچى خىتاي ئەمەلدارلىرى «موشۇك يولۋاسقا ئايلانغىچە» كوزدىن يوقىتىش قەستىدە غېنىنى نەچچە قېتىملاپ يامۇل- زىندانلارغا سولاپ، قىيناپ- ئازاپلاپ جىسمانىي يوقاتماق بولۇشسىمۇ، ئۇ، بىردە تام تېشىپ، بىردە تومۇر قاپقا- سالاسۇنلارنى پېقىشلاپ، بىردە بولسا، جېسەكچىلەرنى ماتاپ قويۇپ قېچىپ كېتەتتىدە، ئۇنىڭ نامى بۈگۈن سۆيدۈڭدە، ئەتىسى بورە- تالادا، ئۈچىنچى كۈنى كۈنەس قازاقلىرى، ياكى ئىلقا مۇڭغۇللىرى ئىچىدە ئاڭلىناتتى. ئۇنىڭ بۇ شەكىلدىكى يەككە- يېگانە، شەخسى قەھرىمانلىققا مايىل ھەرىكەتلىرى، تەغدىرگە تەن بەرمەي، ئىستىبدات ھاكىمىيەتكە ۋە ئۇنىڭ گۇماشتىلىرىغا قارشىلىق كورستىشىنىڭ ئوزى، جاسارەت ۋە مىللىي غۇرۇردىن ئىبارەت بولۇپ، ئەۋلاتلار ئۈچۈن ئۆلگە- ئىبرەت ئېكەنلىگى شۈبھىسىز، ئەلۋەتتە!

«خەتەرلىك زىۋازا» نامىدا خىتايلارنىڭ قارا داڭزىسىغا يېزىلغان غېنى 1941- ژىلىنىڭ بېشىدا جاللات شىڭ- شىسەي تەرىپىدىن ئۇرۇمچىدە قاماققا ئېلىندى.

ئازاپ- ئوقۇبەت ئاشقانسېرى مۇستەبىت ھاكىمىيەتكە نىسبەتەن خەلقىنىڭ غەزەپ- نەپرىتى، ئوچمەنلىگى شۇنچە كۈچەيمەكتە ئېدىكى، بەئەينى لاۋا مىسالى پارتلاش دەرىجىسىگە يەتكەن ۋە بۇ قېتىمقى پارتلاش ئىلى ۋادىسىدا پىشىپ يېتىلگەن ئېدى. ئىنچىكى ۋەزىيەتنىڭ شۇ بىر باسقۇچىدا- يەنى 1944- ژىلى، ئاپرېل ئېيىدا ئۈرۈمچىدىكى ئەڭ دەھشەتلىك 4- تۈرمىدىن پۈتىدىكى ئۈچ كىشەننى سۇندۇرۇپ، تام تېشىپ قاچقان غېنى باتۇر 700 كىلومېتر مۇساپىدىكى تاغ- تاش، چول- باياۋانلارنى كېزىپ، ئاخىرى ئىلقا تېغىغا يېقىنىپ كۈرەش قاينىمىغا كىرىپ كەتتى. خىتاي ھوكۇمدارلىرى، «شىنجاڭدا 10 ژىلدا بىر كىچىك، 30 ژىلدا بىر چوڭ كولەملىك قوزغىلاڭ بولۇپ تۇرىدۇ...» دەپ زارلانغىنىدەك، بۇ قېتىم ئىلىدا كوتۈرۈلگەن مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاپ، ئوتمۇشتىكى ئازاتلىق ھەرىكەتلەرگە نىسبەتەن تەشكىللىي جەھەتتىن پۇختاراق، مەلۇم نىشانىغا، كەڭ دېموكراتىك پروگراممىغا ئىگە بولغانلىقتىن خەلق ھىمايىسىگە ئېرىشتى ۋە تېز رىۋاجلاندى. 1944- ژىلى كۈز پەسلىدە قوزغىلاڭچىلارنىڭ سېپى كېڭىيىپ، ئۇلار غېنى باتۇر باشچىلىغىدا ئۇلاستاي، مازار، ئاققوي، قارا سۇ جەڭلىرىدە گومىنداڭ ئەسكەرلىرى ئۈستىدىن غالىبىيەت قازاندى. موشۇ جەڭلەردە جاسارەت كورسەتكەن غېنىنىڭ داڭقى خەلق ئىچىگە تارىلىپ، ئۇنىڭ شەخسى باتۇرلۇغى ۋە قورقۇمسىزلىغى ئاھىيەلىك شەھەر ئىلىنى ئىشغال قىلىش جېڭىدە ھەممىنى تاڭ قالدۇرغان ئېدى. 1944- ژىلى 7- ئوكتەبىردە بولغان بۇ جەڭگە غېنى باتۇر باشچىلىق قىلدى. ئاستىدا تامدەك زور ئالائات، بىلەكلىرى تۈرۈلگەن، ئىككى قولىدا ماۋزېر تۇتۇپ، سەپ ئالدىدا! چاپتۇرۇپ كىرىپ كەلگەن غېنىنىڭ سۈرلۈك قىياپىتى دۈشمەنلەرنىڭ كوزىگە چوچەكلەردىكى ئەپسانىۋىي باتۇرلاردەك كورۇنگەشكەنمىكىن، خىتاي چېرىك- ئەسكەرلىرى ئوق چىقىرىشقا ئۈلگۈرەلمىگەن. گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئۇگىلىرىدىن بولغان ئىلقا شەھىرىنىڭ ئىشغال قىلىنىشى- بىرىنچى قېتىم ھاكىمىيەت خەلق قولىغا ئوتكەنلىكنىڭ باشلىنىشى بولۇپ، خەلق غەزىۋىنىڭ قۇدرەتلىك كۈچىنى نامايىش قىلغان ئېدى. غېنىنىڭ جەڭگىۋارلىغى خەلق تەرىپىدىن مەدھىيلىنىشكە باشلىدى:

ئالتە باتۇر ئىچىدە
غېنىكامدەك مەرگەن يوق.
مىڭ چېرىك بېسىپ كەلسە،
ئىلقا شەھرىنى بەرگەن يوق.

1944- ژىلى 5- نويابىر كۈنى غېنى باتۇر باشچىلىغىدىكى پارتىزان قىسىملار ۋىلايەت مەركىزى غۇلجىغا قاراپ ژۈرۈش قىلدى ۋە بۇ كەمدە «ئازاتلىق» نامىدا ھەرىكەت قىلىۋاتقان تەشكىلاتقا قوشۇلدى. قوزغىلاڭچىلار دەسلەپ «سىلىڭبۇ»- دىۋىزىيە شتابى ۋە گوبېرناتور مەھكىمىسىنى جىددىي ھۇجۇم بىلەن ئىگەللەپ، ئاندىن زۇلۇم ئوچىغى بولۇپ كەلگەن باشساقچى- پولتسىيە باشقارمىسىغا غېنى باتۇر باشچىلىغىدا ھۇجۇم قىلىپ، ئىككى مىڭچە سەياسىي مەھبۇسلار ئولۇم خەۋپىدىن ئازات قىلىندى. شۇنداق قىلىپ، دەسلەپتە ئىلقا تېغىدىن باشلانغان چەتچى- پارتىزانلىق ھەرىكەت، تېزلىكتە خەلق ھىمايىسىگە ئېگە بولۇپ، قۇدرەتلىك مىللىي ئىنقىلاپ شەكلىدە كەينى- كەينىدىن ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي قاتارلىق باي ۋە مۇھىم ستراتېگىيەلىك ۋىلايەتلەرنى ئازات قىلىپ، شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى تەسىس ئېتىلدى. غېنى باتۇر ھوكۇمەت ئەزاسى بولۇپ، مىللىي ئازاتلىق ئارمىيەنىڭ رەھبىرىي ۋەزىپىسىگە تايىنلاندى. ئىنقىلاپ جەريانىدا كورسەتكەن جاسارەت- پىداكارلىغى ئۈچۈن غېنى باتۇرغا بىرىنچى بولۇپ ئەڭ ئالىي ئۇنۋان- «خەلق قەھرىمانى» نامى بېرىلدى. ئۇنىڭ باھادۇرانە كوكسىنى «خەلق قەھرىمانى» ئوردېنى، «ئازات» ۋە ئىككى «ئىستىقلاليەت» ئوردېنى، «جاسارەت» ۋە باشقا ئوردېنلار بېزەپ تۇرىدۇ. غېنىنىڭ جاسارىتى، ۋەتەنپەرۋەرلىگى ھەققىدە قوشاقلار قېتىلدى، داستانلار، قىسسىلار يېزىلدى ۋە داۋاملىق يېزىلماقتا.

قارا نىيەت ماۋزىدۇڭچىلار ئۇنى جىسمانىي يوقۇتۇش قەستىدە 1950- ژىلى باتۇرنى قاماققا ئېلىپ، ئىچكى خىتايدا شىڭەن دېگەن جايدا قاماقتا 1954- ژىلغىچە تۇتتى... ۋەتەن ئازاتلىغى يولىدا كۈرەشكەنلىگى ئۈچۈنلا ئەيىپلىك بولغانلار ماۋچىلار دەستىدىن ئوز ۋەتىنى، ئىسسىق ماكانىنى تاشلاپ چەتئەللەردىن، جۇملىدىن سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىن پانا تېپىشتى. مىڭلارنىڭ بىرى بولغان غېنى باتۇر 1955- ژىلى ئائىلىسى بىلەن س س س رغا كوچۈپ چىققان ئېدى. ئۇ ھازىر تاشكەنتتە ئەمىن- ئەركىن ھايات كەچۈرمەكتە. 1972- ژىلى قەھرىمانىنىڭ 70 ياشلىغىنى تەنتەنىلىك رەۋىشتە نىشانلاپ، ئوزبەكستان ھوكۇمىتىنىڭ پەخرىي يارلىغى بىلەن مۇكاپاتلىغان بولسا، بۇ ژىل 10- مارت كۈنى يەنە گۈزەل تاشكەنت شەھرىدە باتۇرىمىزنىڭ 75 ياشقا تولغانلىغى تولۇپ تاشقان ھورمەت، دوستلۇق، قېرىنداشلىق كەيپىياتتا نىشانلاندى.

زاماندىشىمىز، قەھرىمانىمىز غېنىكامنىڭ 75 ئىنچى باھارىنى تەبرىكلەپ، خەلقىمىز سائادىتى ئۈچۈن كوپ ياشاپ، باقۇۋەت بولۇشىنى تىلەيمىز.

زىيا سەمەدىي

تەھرىر ھەيئىتى

تەھرىراتقا خەت

مېنىڭ 75 ياشقا تولۇشۇم مۇناسىۋىتى بىلەن تاشكەنت شەھەر جامائەتچىلىگى تەرىپىدىن ئوتكۈزۈلگەن تەنتەنىلىك مەجلىسكە ئالاھىدە ۋەكىل ئەۋەتكىنىڭىزلەر ئۈچۈن، شۇنداقلا ماڭا ھورمەت- ئېتىۋار ئىزھار قىلىپ، چىن قەلبىڭىزلەردىن ھال سورىغىنىڭىزلار ئۈچۈن سەممىي مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن.

مەن بەخت- سائادەتلىك ھاياتنى پەقەتلا سوۋېت ئىتتىپاقىدا كوردۇم. قازاقستان ۋە ئوزبەكستان جۇمھۇرىيەتلىرى ھوكۇمەتلىرى ماڭا مەخسۇس پەخرىي پېنسىيە تەيىنلەپ، يېنىك ماشىنا ھەدىيە قىلدى. ئالمۇتا ھەم تاشكەنت شەھەرلىرىدىن ئوي- جايلار بەردى.

ئەندى مېنى قېرىغىنىمدا مۇبارەكلەپ، قۇتلۇقلىغان جەمىيەتلەرگە، ئايرىم يارۇ- بۇرادەر ۋە قېرىنداشلارغا «بىزنىڭ ۋەتەن» گېزىتى ئارقىلىق تەشەككۇر ئىزھار قىلىشقا ئىجازەت بەرگەيسىلەر.

ھورمەت ئىلە غېنى باتۇر مەمەتباقىيېۋ.

تەھرىراتنىڭ ئادرېسى: 480091 ئالمۇتا شەھرى، فۇرمانوۋ كوچىسى، 88. تېلېفونلار: 62-43-85، 62-60-82. گېزىت- ژۇرنال نەشرىياتىدا نەشر قىلىنىدى. ئىندېكس 72877